

La crema del mai, els arlequins, i la fira de bestiar, tradicions de Canillo

Per tradició s'entén, en l'àmbit del patrimoni immaterial, la festa o costum que es transmet de generació en generació, amb què esdevé un llaç de continuïtat i d'identitat entre generacions, i com a tal, forma part del patrimoni cultural d'una comunitat, en el nostre cas la parròquia de Canillo. Malauradament, les fonts d'informació escrites sobre l'origen i la celebració de les festes i tradicions més antigues són escasses per no dir pràcticament nul·les, situació que obliga els investigadors a recórrer a la memòria i records de la gent més gran per poder-ne saber alguna cosa a partir del que han viscut i del que havien sentit explicar de petits, amb la qual cosa el coneixement sobre l'origen i la celebració de festes i tradicions es pot remuntar com a molt a cent anys enrere. Una festa o tradició per la seva antiguitat, particularitat i excepcionalitat pot ser inventariada com a festa d'interès nacional. La incorporació d'una festa o tradició en l'inventari general d'àmbit nacional depèn de l'arrelament històric, l'especificitat, la vitalitat i la capacitat de crear espais i moments de convivència que generi.

Les festes d'interès cultural de la parròquia de Canillo

Com a festes d'interès cultural de la parròquia de Canillo, a escala nacional s'han inventariat els arlequins del Carnaval i la Fira de bestiar. **Els arlequins** són l'element dinamitzador de les festes de Carnaval a Canillo, els encarregats de fomentar la gresca i la disbauxa pròpies d'aquests dies. Destaquen per la riquesa i ornaments del vestuari. Les cases es feien el vestit d'arlequí a partir de roba blanca i retalls irregulars i geomètrics elaborats a partir d'altres peces de roba de colors vius i contrastats. La cara es cobria amb una màscara de tela i un barret pla al cap o caputxa. Al vestit, s'afegien coscolles o coures als cinturons i es feien braçalets amb campanetes pertot el cos i en especial als turmells i als canells. A les mans es portava una surriaca que es feia espetegar al terra. Tot plegat per fer el màxim soroll possible i espantar la gent. Als anys 70 es feia una rua nacional arreu del país amb carrosses procedents de totes les parròquies. Avui, els

Domènec
Bascompte i Grau,
historiador
i responsable del
Patrimoni Cultural del
Comú de Canillo

joves arlequins de Canillo continuen desfilant i manifestant-se en diferents poblacions de la parròquia durant el Carnaval.

La Fira del bestiar es duia a terme a Canillo durant el mes d'octubre, quan s'havia acabat d'engreixar i es baixava el bestiar de la muntanya. Per a moltes famílies era el moment d'obtenir ingressos econòmics a partir de la venda de bestiar de pèl i de llana, i també el moment d'aparaular futurs tractes o acords. La fira era i és un punt de trobada per la gent de la parròquia i del país en general. Avui, tot i que l'activitat ramadera ha disminuït en gran mesura, la Fira del bestiar i de les tradicions encara manté aquest mateix esperit d'encontre i recorda el pes que l'activitat ramadera havia tingut a la parròquia de Canillo i a Andorra en general.

Fira de Canillo al prat del Riu, 19 d'octubre del 2008. Foto: AMB

El calendari festiu de la parròquia de Canillo

El calendari festiu de la parròquia de Canillo segueix les festes i tradicions establertes per l'església catòlica, a les quals cal afegir les festes i tradicions locals laiques. La majoria se celebren també a altres parròquies d'Andorra.

Les festes i tradicions del mes de gener

Els encants i la vianda de Sant Antoni. Durant el mes de gener el sagristà de la parròquia passava per les cases de Canillo i els veïnats a deixar una imatge de sant Antoni del porquet, patró dels animals. Els amos deien un parenostre al sant perquè protegís els seus animals i bestiar. La mestressa ficava un brotet de marduix dintre de la capelleta i després donaven alguna cosa per als encants: embotits, botifarra, peus, cap i orelles de porc salades, un sarró de blat o pa artesà. El dia 17 de gener, diada de Sant Antoni, era festiu a l'escola. Durant el matí se celebrava una missa a l'altar de Sant Antoni de Sant Serni. Els fidels portaven ciris i s'encenien en aquell mateix altar. Després de missa el mossèn sortia a la porta de l'església per beneir els animals. També anava a les corts de les cases que li ho demanaven. Durant la tarda d'aquest dia, després del rosari, davant la rectoria, es duïen a terme els encants o subhasta pública dels

Vianda de Sant Antoni a la plaça de Montaup, gener 1993. Foto: AMB

embotits, de la carn de porc i dels queviures que s'havien recollit de les cases de tots els veïnats de la parròquia. Els diners eren destinats a obres benèfiques patrocinades per l'Església. Durant la dècada dels anys 70 del segle XX els encants es van deixar d'organitzar per manca d'assistència. Des de la dècada dels anys 80 del segle XX es prepara un àpat públic, conegut com a *vianda o escudella de Sant Antoni*, ja que l'escudella i la carn d'olla en són els principals protagonistes. Avui, tant els encants com la vianda es porten a terme el diumenge més proper a Sant Antoni i són organitzats i subvencionats pel Comú de Canillo.

La Crema de la Cua del Gener. Aquesta tradició també es coneguda com a Crema del Mai i se celebra des de temps immemorials cada any el 31 de gener. Amb aquesta tradició es vol allunyar i fer fora al més aviat possible el fred i el mal temps. A Canillo durant el mes de gener els nens i joves del poble tallaven un pi del bosc de la Canya i el plantaven prop de les planes de Borronet, prop de l'actual edifici de les escoles. Alguns anys s'havien cremat dos generals al poble de Canillo, el ja esmentat de Rius i un altre al bony de Mascaró. El dia 31 de gener a la tarda els nens i joves passaven per les cases a cercar el *relleu* o palla sobrera que el bestiar no s'havia menjat i s'escampava per la base i les branques del pi. També es demanava una garba per posar al capdamunt del pi. Després es procedia a encendre la palla i el pi i la gent feia molt soroll amb un corn de banya de bou, un cargol de mar i esquelles. Si el pi no es cremava del tot volia dir que l'hivern encara era viu i seria dur i llarg. Un cop cremat l'arbre els mateixos nens i joves venien la llenya carbonitzada i amb els diners i queviures que els donaven es preparava un berenar popular. A Prats tallaven un pinet i el plantaven en un lloc estratègic que es veïés d'un poble a l'altre. També preparaven un ninot amb palla que era vestit amb una camisa i uns pantalons. Uns dies abans del 31 de gener els nens passaven per les cases amb el ninot de palla i una cistella i al so d'una cançó demanaven alguns queviures per poder fer un berenar. La visita de *l'home de palla* també es feia a l'Aldosa, Ransol i els Plans. A Ransol el gener es cremava a la Font Vella. Als Plans el cremaven un any en vista a l'Aldosa i un altre en vista a Ransol, al Cap de la Roca o al Prat de Soldevila. A l'Aldosa el cremaven al cap del bony del camp de Jumper. Al Tarter el cremaven davant de cal Molines. En tots els veïnats de la parròquia, durant el foscant del 31 de gener els joves encenien el pi que havien recobert amb palla i feien soroll amb esquelles, trucs i corns per espantar el fred de l'hivern. Als veïnats de la Ribera s'encenia el gener a trets d'escopeta i feien sonar els corns i tiraven trets a l'aire per fer soroll. Després la mestressa d'una de les cases –cada any una de diferent– organitzava el berenar per als nens i joves del poble que consistia en botifarra, coca, flam o crema. Als veïnats de la Ribera la plega la feien de forma conjunta els joves de Ransol, l'Aldosa, els Plans i el Tarter i cada casa, per torns també, organitzava el berenar. Durant la dècada dels anys 80 del segle XX la Crema del Gener es va dur a terme en un poble diferent i era organitzada per l'associació de pares de les escoles de Canillo. Avui és organitzada i subvencionada pel comú de Canillo i només se celebra al poble de Canillo. Per a la seva excepcionalitat i tradició a Andorra, aquesta tradició mereixeria ser considerada d'interès nacional

Crema del Mai al prat del Som, gener 1999. Foto: Dídac Salau (Diari d'Andorra)

Les festes i tradicions del febrer

La festa de la candelera se celebra el 2 de febrer. Se celebrava una missa major durant la qual el capellà donava candeles beneïdes de diferents colors (grogues, vermelles, roses, verdes i blanques) a tots els feligresos. Els cantadors i les autoritats rebien un ciri. Aquestes candeles es

guardaven a les cases i es feien cremar per protegir les famílies de desgràcies com tempestes, aiguats, secades, incendis, epidèmies, malalties o penúria econòmica. Després de la missa i el rosari s'organitzava un ball al so d'un acordió o d'una gramola.

El Carnaval. En funció de quan s'escau la Pasqua, les festes de Carnaval se celebren entre els mesos de febrer i març. Es té notícia per tradició oral de la celebració d'aquesta festa des de final del segle XIX com a mínim. Durant els encants de Sant Antoni i algun diumenge abans de Carnaval ja es feia baixar algun arlequí pel carrer major de Canillo, però la festa començava el diumenge de Carnaval, durant el matí, quan els joves anaven a la casa d'un matrimoni recent casat i hi amagaven el carnestoltes (ninot de palla vestit) a fi d'acusar la mestressa d'adúltera, que com a càstig era obligada a fer el primer ball a la plaça amb un arlequí o fadrí. Després penjaven el carnestoltes. Uns altres ninots fabricats amb vergelles d'avellaner pel Tonet de cal Ros vers l'any 1935, el *Garibaldi* i la *Florentina*, també eren penjats i presidien les festes de Carnaval. A la tarda hi havia ball, durant el qual apareixien els arlequins i les marmotes (gent disfressada amb roba de gent gran o de dona) i l'interrompien. Espantaven la gent o bé ajuntaven parelles entre els que no ballaven. Tant els arlequins com les marmotes es cobrien la cara amb caretes metàl·liques o de cartró per no ser reconeguts. Durant els anys 50 del segle XX les noies es disfressaven de flor, de gitana, de japonesa... Els balls es duïen a terme en una sala prop de cal Janetó. En aquesta casa, un cop s'hi havia amagat un carnestoltes de *carn i ossos*, amb el consegüent ensurt per a les dones de la casa. Hi havia ball diumenge, dilluns i dimarts, a la tarda i a la nit, i de forma excepcional dimecres de Cendra a la nit. Després ja no es podia ballar fins al dia de Sant Josep i després d'aquest dia fins a Pasqua. Durant aquests dies els arlequins feien aixecar la gent de lliit, prohibien treballar, jugar a cartes als cafès i portar esclops, i els que ho incomplien eren marcats pels arlequins i els feien pagar el beure (un vas de barreja) o els omplien els esclops d'aigua.

Dilluns a la tarda sortien els contrabandistes. Uns quants nois passaven pels carrers, pels camins i pels camps amb un farcell a l'esquena. Eren perseguits pels arlequins fins que eren detinguts i portats a la plaça, on serien jutjats el mateix dia.

"La Florentina". Personatge creat pel Tonet de cal Ros cap a l'any 1935, fet amb vergelles d'avellaner i que, acompanyat del Garibaldi, s'exhibia amb el Carnestoltes durant els festes de Carnaval. En la foto rep la visita d'un arlequí. Fons de casa Roc. Arxiu del Comú de Canillo

Dimarts al matí els arlequins robaven les olles a les mestresses de casa i les portaven al carrer. Segons unes fonts consultades, els arlequins tastaven el caldo i la carn. Altres testimonis afirmen que el caldo i la carn no es provaven i a canvi de tornar l'olla els donaven menjar i beure. Dimarts de Carnaval s'acostumava a menjar *biscor*, que és el cor del porc farcit de carn de branguera, bulls i botifarres. Dimarts a la tarda sortia l'Òssa. Era un home que portava al damunt una pell d'isard o d'ovella, ja que la pell d'ós era difícil de trobar per l'extinció d'aquesta espècie, que

Colla dels arlequins de Canillo els anys 80. Fons de casa Roc. Arxiu del Comú de Canillo

carregava un bot de vi buit a l'esquena i li donaven bastonades. L'Óssa feia uns brams que esfereïen. Durant molts anys va fer d'óssa el Jacques de l'Armé. A l'Aldosa, els Plans i Ransol també es passejava l'Óssa. Durant la tarda del dimecres de Cendra es passejava pels carrers del poble i es jutjava a la plaça el Carnestoltes, que era condemnat a mort. Anys enrere morien afusellats per un escamot que disparava bales de fogueig, però des de fa un temps el Carnestoltes mor cremat. La canalla es posava una panera gran de roba al cap girada al revés amb uns enagos per sobre i caminava com nans. En deien *les mones*. Després i fins a la dècada dels anys 50 del segle XX es procedia a l'enterrament de la sardina, que consistia en una desfilada de les dones pels carrers del poble amb una arengada penjada d'un pal, la qual després era enterrada. Així es posava fi a la festa del carnaval i s'iniciava el període de la quaresma, marcat per la penitència, el recolliment i les privacions.

A Ransol, el Tarter, l'Aldosa i els Plans els joves també es disfressaven d'arlequins i es passejaven pels veïnats de la Ribera fent gresca, sense baixar a Canillo; sovint eren els arlequins de Canillo els que pujaven a la Ribera. Dissabte a la nit s'organitzava un ball amb música d'acordions al garatge de cal Miquel, a la presa de Ransol. La broma del dimarts consistia que un jove que es feia passar per barber afaitava tots els homes que es trobava pel camí amb una barreja de farina i aigua per fer el sabó i una navalla. També es robaven les olles de les cases i es portaven d'una casa a l'altra. Antigament els arlequins passejaven un ruc que fins i tot volien fer entrar en la cuina d'una casa de l'Aldosa. El ruc menjava i bevia el mateix que els seus joves portants...

Les festes i tradicions del març, de l'abril i del maig

El 19 de març, **festa de Sant Josep**, era festa de guardar.

La setmana Santa i la Pasqua. Dijous Sant al matí les campanes paraven de tocar i fins i tot s'aturava el rellotge del campanar. Per reemplaçar els tocs de campana els nois de Canillo i de la Ribera passaven pels carrers tocant els garraus i/o les palitroques durant Dijous i Divendres Sant, al mateix temps que cantaven "Homes i dones als oficis, aquest és el primer toc!", i així fins al darrer toc. Començaven les celebracions litúrgiques amb una missa i es guarnia el monument que es troba a l'actual altar del Crist gòtic amb l'ajuda d'una escala de fusta. Es guarnia amb testos amb flors naturals com marduix, clavells o bé amb flors artificials fetes amb paper, ciris enflocats i amb creus fetes de blat germinat. A la tarda se celebraven més oficis i a la nit es duia a terme la processó pels carrers de Canillo. Es començava a l'església de Sant Serni i s'acabava a la capella de la Santa Creu. Els carrers eren il·luminats pels fidels que portaven manyocs de foc de teia. Les dones grans portaven una mantellina i les més joves i les

nenes, un vel. Les noies solteres grans portaven entre vuit la imatge de la Mare de Déu dels Dolors. Quatre portaven el baiard i les altres quatre els ciris. Cinc dones portaven el Sant Crist, tres portaven el Sant i les altres dues els ciris. Tres noies joves portaven el pendó. Els homes també portaven la creu grossa, el Sant Crist i el pendó. Les autoritats portaven atxes en lloc de ciris. A l'actualitat no se celebra cap processó.

Cada any durant Dissabte Sant al matí es duia a terme el *salpàs*, que consistia que el mossèn posava al llindar de la porta de cada casa una cullerada de sal que havia pastat amb aigua beneïda, moment en què els escolanets entraven a la casa i la mestressa els posava a dins de la cistella que portaven. Aquell dia el mossèn només s'ocupava d'anar per les cases del poble de Canillo. Durant la setmana següent visitava els veïnats. Durant aquell matí les campanes repicaven al so de l'al-leluia. Aquesta tradició avui ja no es practica.

Diumenge de Pasqua s'anava a guanyar els ous. Els padrins i padrines de bateig regalaven ous als seus fillols. No es feien mones de Pasqua, i per contra, com que moltes cases tenien forn de pa, es cuinaven coques de canal i també tortells o redorts en ocasió d'aquella diada. Dilluns de Pasqua no era festiu com ho és a l'actualitat.

El 25 de març és la festa de la **Mare de Déu de Març** i abans era festa de guardar. Aquesta festa donava el tret de sortida a l'any agrícola i era el moment de canviar o renovar els masovers.

El 8 de maig, **festa de Sant Miquel**, al matí es deïa una missa a la capella de Sant Miquel de Prats. A l'actualitat se celebra a la tarda i les mestresses de les cases de Prats preparen i donen a degustar les seves coques. Durant aquest dia, el mossèn beneïa el terme a partir d'una creu que hi havia prop de cal Jan del Sastre.

El 15 de maig, **Sant Isidre**, patró dels pagesos, també era festa de guardar i s'organitzava una processó en la qual els fidels al carrer honoraven sant Isidre, que portava un manyoc d'espigues a la mà.

Les festes de l'estiu: juny, juliol, agost i setembre

Durant la festa del **Corpus** a la tarda es feia una processó durant la qual les nenes llençaven flors a la comitiva i es posava un altar prop de l'edifici de l'antiga escola de Canillo.

La revetlla de Sant Joan. La festa de la revetlla de Sant Joan no es va començar a celebrar a la parròquia de Canillo fins a la dècada dels anys 80 del segle XX. La vetlla de Sant Joan és considerada una nit màgica i segons la tradició les bruixes es trobaven amb el diable. A Canillo, antigament la revetlla se celebrava prop de cal Passamané. Després es va traslladar al cap del carrer Major, prop de l'església de Sant Serni. Durant la dècada dels anys 80 es va celebrar a Sant Joan de Caselles i a AINA. Posteriorment, al Prat de Som, després a l'aparcament del Prat del Riu i en l'actualitat a l'aparcament públic de la urbanització Els Refugis. D'antic ja es tiraven petards però no es llençaven focs d'artifici ni es rebia la flama del Canigó. La foguera és la tradició més important de la nit. Es feia amb mobles i altres deixalles de fusta que aportaven els veïns de les cases. Tothom cantava i ballava al voltant del foc i quan les flames morien hi havia el costum de saltar sobre les brases perquè deien que portava sort, i més d'un s'hi havia cremat els peus buscant-la... També es menjava coca de canal amb xocolata acompanyada de moscatell o d'algun refresc. La tradició de beure cava és més recent. La festa s'acabava amb un ball o sarau. La tradició del ball es va perdre durant un temps a Canillo i es va tornar a

recuperar fa uns divuit o vint anys. La gent gran no recorda haver vist ni sentit que es fessin falles a la parròquia de Canillo.

Les festes majors. El 13 de juny, festivitat de Sant Antoni, des de final de la dècada dels anys 90 se celebra la festa major de l'Aldosa i els Plans. Se celebra una missa a la capella de Sant Antoni, seguida d'un aperitiu popular i un ball de tarda amenitzat amb música d'acordió.

El Tarter: 29 de juny. La festa major d'aquest nucli de població se celebra el 29 de juny, dia de Sant Pere. Pocs dies abans el jovent preparava la plaça amb banderoles. El jovent, encapçalat pel fadrí major i menor, que eren del Tarter i Ransol, s'encarregava de llogar els músics (acordionistes), que venien de la Seu d'Urgell. Durant la revetlla abans es feia una foguera i es tiraven petards, que compraven els joves a Escaldes, i durant el ball es donava coca i xocolata. El dia 29 es deia una missa a la capella de Sant Pere i s'oferia un aperitiu. Després de dinar s'organitzava un ball de tarda i després de sopar, un de nit. Avui, durant la vetlla es fa un espectacle de focs artificials seguit d'una discomòbil. Com abans, durant el dia de Sant Pere se celebra una missa a la capella de Sant Pere i a la sortida s'ofereix un aperitiu, amenitzat amb la tradicional ballada de sardanes.

Soldeu: segon diumenge de juliol. Antigament se celebrava per San Bartomeu però la coincidència en el màxim moment de treball als camps i amb el bestiar va motivar que es traslladés al segon diumenge de juliol. Durant uns anys es va perdre i es va recuperar a partir de l'any 1977. Se celebrava i encara se celebra una missa i després es passava per les cases i hotels del poble amb els músics i es venien flors per recaptar diners a fi de sufragar les despeses. Al migdia, a cada casa se servia el dinar de família i a la tarda se celebrava un ball a l'era de cal Calbó, amb la tradicional toia, i els assistents havien de pagar l'entrada. El ball era amenitzat per acordionistes i hi predominava la música espanyola.

Canillo: tercer diumenge de juliol.

La festa major de Canillo sempre ha estat organitzada per la Quadrilla de Canillo, formada pels fadrins i fadrines del poble que en vulguin formar part.

Fins fa uns 150 anys la festa major de Canillo se celebrava per Sant Serni, el 29 de novembre, però es va deixar de celebrar en aquesta data perquè coincidia amb la fira d'Organyà, una de les fires de bestiar de peu rodó més importants de Catalunya i d'obligada assistència per als caps de casa de la parròquia de Canillo. Un altre motiu era que els fadrins i fadrines marxaven a treballar a França durant la tardor i l'hivern; finalment, també perquè el temps no era gaire propici per dur a terme festes al carrer. Hi ha qui ha sentit explicar que s'havia de treure la neu de la plaça per poder celebrar la festa major. La plaça de Canillo es trobava en aquells moments entre cal Roc i l'era de cal Francès però desaparegué amb la construcció de la carretera, l'any 1933. El treball de guarniment de la plaça es donava a subhasta; consistia a posar-hi boixos als voltants i s'hi

Festa major de Canillo els anys 50.
Arxiu del Comú de Canillo

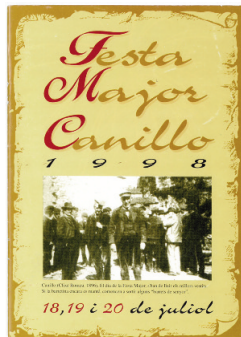
plantaven pins de certa alçada per poder-hi lligar les cintes. Al centre de la plaça s'hi plantava un mai (pal de fusta alt i rodo), des d'on sortien els llums i les cintes que decoraven la plaça. Les cintes eren fetes per les noies del poble amb fulls de paper de diferents colors tallats. La festa es va traslladar al tercer diumenge de juliol, coincidint amb la festa de la Mare de Déu del Roser, i s'allargava fins dimarts. L'inici, diumenge, era un dia de retrobaments, ja que a la plaça es trobaven la gent del poble amb els pastors i fadrins que havien marxat a França a cuidar els ramats i amb les fadrines que treballaven en cases de famílies adinerades del sud de França i que tenien un dies de vacances (que aleshores ja eren pagades). Tothom estrenava vestit. A partir de l'any 1962 i coincidint amb l'arribada de turistes francesos es va avançar l'inici de la festa, al principi de forma provisional, al tercer dissabte de juliol i s'allargava fins dilluns, com encara avui.

Els músics arribaven divendres a la tarda i tocaven una serenata al cònsol i una altra al capellà. Després es tocaven les campanes per anunciar la festa. Dissabte es ballava a la tarda i a la nit.

Diumenge era el dia més solemne. Els músics tocaven durant la missa i a la sortida s'organitzava un ball. El dinar de festa major era copiós: moltes cases mataven un corder o un gall, no hi faltaven els entremesos i el plat estrella de moltes cases era el palpís (carn de corder cuïta en un olla al foc a terra). Per postres se servia fruita, formatge i coques de vellut i de canal. De crema no se'n feia perquè la llet escassejava, pel fet que les vaques eren a la muntanya. Després de dinar, cap a les tres de la tarda, la Quadrilla, amb els fadrins majors al capdavant, organitzava la passa, que consistia a tocar una serenata en totes les cases; en acabar s'oferien les flors de paper que havien preparat les noies i que es posaven en una safata gran que els deixava casa Bonavida. En una altra safata més petita hi havia una talla de la Mare de Déu del Roser i també s'hi posaven flors. A canvi, les cases donaven diners per sufragar les despeses de la festa i per a l'Església. Cap a les 7 de la tarda s'obria el ball, durant el qual es feia la toia (una rifa); s'hi venien roses de diferents colors que els joves compraven a les seves promeses i els fanalets, tot amb la finalitat de recaptar diners per poder fer front a les despeses de la festa i en especial dels músics. Els que assistien al ball i no eren de la Quadrilla havien de pagar entrada.

Dilluns només es feia un ball, a la nit, i els membres de la Quadrilla passaven els comptes. Avui la Quadrilla de Canillo continua organitzant la festa, on no falten els balls, la baixada de trastos i els espectacles infantils, entre moltes altres activitats.

25 de juliol: Ransol, l'Aldosa i els Plans. Abans, coincidint amb la festivitat de Sant Jaume, se celebrava la festa major de Ransol, l'Aldosa i els Plans. Dies abans s'arreglaven les places amb banderoles i s'aplanaven amb terra. El jovent de la Ribera contractava els músics, que durant 25 anys van ser els mateixos: l'Esteve Ubach conegut per l'Estevet boig; el Florenci amb el

Programa de festa major de l'any 1998. Arxiu del Comú de Canillo

Logotip de la Quadrilla de Canillo, creat per Raimon Florensa el 1988

Festa major a la plaça Major de Canillo, juliol 1988. Foto: AMB

saxo, acompanyats de l'Estevet Sastre o l'Estevet Roncaire. El primer dia, el 25 de juliol, es deia una missa a Sant Jaume de Ransol acompanyada dels músics. A la sortida els músics també acompanyaven la comitiva, formada pel mossèn, les autoritats i la resta dels veïns fins a cal Pirot, on es feia un aperitiu. Es dinava i després a la tarda hi havia ball i després de sopar, als Plans, ball de nit. El dia 26 de juliol la festa començava a les 12 del migdia amb un ball a la plaça de Ransol. Després s'anava a fer una beguda (coca, xocolata, moscatell) a la font de Ferro, i després pel camí del Jovell s'anava cap a l'Aldosa a dinar, sempre acompanyats dels músics, que dinaven repartits per les cases. A la tarda es feia el ball de les cuineres dins de cada casa. Després es tornava a Ransol per fer el ball de tarda i després de sopar, el ball de nit. Durant el ball de nit es passava la toia (sorteig d'una vaixella) per recaptar diners, i no hi podien faltar el ball de rams i el ball del fanalet.

Actualment se celebra una missa a Sant Jaume el migdia del dia 25, seguida d'un aperitiu. A la tarda i a la nit hi ha ball durant dos dies.

El pas de la vacada. La tradició del pas de la vacada simbolitza una pràctica ramadera molt antiga que es concreta en el pas pel fons de la vall del bestiar vaquí que surt de Ribaescorjada i el pla de les Pedres i es dirigeix cap a Maià i la Portella. Abans es duia a terme per Sant Jaume, el 25 de juliol, i en l'actualitat s'esdevé el 4 d'agost. Hi pasturen fins a principis de setembre, que baixen a Incles.

El 15 d'agost, **festa de la mare de Déu d'Agost**, és festa de guardar i s'havia d'anar a missa.

Sant Roc. La festa de Sant Roc, que se celebra el 16 d'agost, és un vot de poble, un reconeixement popular al sant que els havia deslliurat del mal de la pesta. No era ni és dia laborable. Després de la missa les cases preparaven un bon dinar i el jovent anava a ballar a la festa major d'Encamp. És la segona festa més important de la parròquia després de la festa major, i avui es continua celebrant la missa, seguida d'un aperitiu i un espectacle infantil a la tarda i una cantada d'havaneres o un ball durant la nit.

Meritxell i Prats: 8 de setembre. La festa major dels pobles de Meritxell i Prats coincideix amb la festa nacional de Meritxell. A Meritxell, durant la vetlla, es fa una processó amb fanalets i després una missa. Des de fa uns vint anys s'inaugura una exposició i des de fa dos anys un ball de nit amenitzat per una orquestra. Abans, durant el dia de Meritxell, al matí pujaven molts venedors de la comarca de l'Alt Urgell. Portaven cistells amb figues, raïm, pomes i altra fruita per vendre i se situaven al camí dels Esquirolets, prop del santuari. Per aquest motiu

La vacada de Canillo pujant el Port Dret, 1999. Foto: AMB

també es coneix la Mare de Déu de Meritxell com la *mare de Déu de les figues*. Els venedors i venedores cada any es posaven al mateix lloc. La gent pujava a l'aplec de tot arreu d'Andorra per assistir a la missa major. Després les autoritats dinaven prop de l'ermita, a ca l'Ermità, on hi havia cuina i menjador. Durant molts anys aquest dinar va ser organitzat per cal Roc de Canillo. Les famílies del país feien costellades als prats i pels camins propers al santuari, i cada any acostumaven posar-se al mateix lloc. A la tarda s'organitzava un ball a la placeta que hi ha davant de cal Sucarana o al mallador de casa Rossell. Després de sopar es tornava a fer sarau al mateix lloc. A aquest ball no hi faltava la gent jove que havia sopat en alguna casa de Meritxell o de Prats i era amenitzat per un acordionista.

Avui es continua celebrant la missa major, a la qual assisteixen les màximes autoritats del país, seguida d'una ballada de sardanes. A la tarda se celebra un concert i una missa vespertina. Els veïns de l'Aldosa i els Plans baixaven a Meritxell en un camió i els de Ransol en un altre. El 29 de setembre, **festa de Sant Miquel** , també es deia una missa a la capella de Prats.

Les festes i tradicions de la tardor: octubre i novembre

La fira de Canillo. Als anys 30 del segle XX ja se celebrava la fira de Canillo. Totes les cases posaven a la venda el millor bestiar de tir o de carn que era comprat per les principals cases del país. La fira inicialment se celebrava a la plaça de davant de ca l'Agustí el 16 d'octubre. De forma recent se celebra el tercer diumenge d'octubre i en llocs diferents com el Prat del Riu, el Camp de Som o a l'aparcament de la urbanització Els Refugis.

Vista aèria de la Fira de Canillo al prat del Som, anys 90. Arxiu del Comú de Canillo

La Castanyada. Des de la dècada dels anys 80, durant el dia de Tots Sants, el primer de novembre, al poble de Canillo es feia i encara es manté la tradició de la castanyada. El jovent coïa les castanyes i s'oferia moscatell. Hi havia ball a la tarda i a la nit. Avui aquesta tradició l'organitza i la subvenciona el Comú de Canillo.

Final de desembre: el Nadal. El 13 de desembre, festa de Santa Llúcia, era un dia festiu de guardar. En seguiment del calendari cristià, el Nadal, commemoració del naixement de Jesús, fins a final del segle XVIII era la primera festa que se celebrava, i a més el 25 de desembre era el primer dia de l'any. A Sant Serni, fins a la dècada dels anys 70 del segle XX, no es va començar a celebrar la missa del gall la mitjanit del dia 24. Abans els nois anaven a cantar i a casar a casa de les noies, i les cases en agraïment els donaven coca. Les cançons preveïen en broma futurs casoris entre la gent del poble. En aquesta nit tan especial, la tradició era també que el jovent es trobés als bars i que anés a buscar o robar tions per encendre una gran foguera al costat de la carretera, prop de cal Tarrado i cal Janet. A la brasa es coïen costelles, que es

menjaven al bar. Es bevia, es cantava i es ballava. D'altres jugaven a cartes. Era una nit de festa. A partir de la dècada dels anys 60 del segle XX en algunes cases la mainada feia cagar el tió i es picaven els troncs encesos. El dia de Nadal se celebrava la tradicional missa cantada, el dinar de família i es feia ball de tarda i de nit. També s'organitzava ball pel dia de Sant Esteve. El 27 de desembre, dia de Sant Joan, se celebrava una missa matinal a Sant Joan de Caselles i a la sortida un jove es vestia de garba i empaïtava tothom pel camí de Sant Joan de Caselles a Canillo. El 28, dia dels Sants Innocents, es feien bromes a la gent, en concret fer-los anar d'un lloc a l'altre per no-res. La nit de Reis es posava un plat a la finestra de les cases amb un got de moscatell per als Reis i una mica de mescla (barreja d'herba i palla per al bestiar). L'endemà els reis havien portat coca, fruita, galetes, bombons, caramels i a les cases més adinerades, unes monedes, res de joguines ni roba. Les bicicletes no van aparèixer fins als primers anys de la dècada dels anys 50 del segle XX. Darrerament es rep el Pare Noel en una rua pels carrers del poble de Canillo, es continua celebrant la missa del gall i s'ofereix xocolata i vi bullit a la sortida, i es fa una cavalcada de Reis al poble de Canillo el dia 5 de gener.

Matança del porc. Fons de casa Jarca.
Arxiu del Comú de Canillo

La matança del porc. Entre els mesos de desembre i gener a la majoria de cases es duia a terme la matança del porc. Era una tradició en què tot els veïns i familiars ajudaven. Era un dia de treball però sobretot de festa per als més grans i més petits. Amb la matança del porc cada casa es proveïa d'aliments per a la resta de l'any. Era típic menjar la sopa de xiribull, que es feia amb l'aigua amb què es coïen els embotits. S'hi sucava pa. Un cop acabada la sopa es posava vi al plat *per netejar-lo*. Al poble de Canillo el matador de casa Janetó anava a matar el porc a la majoria de cases, ja que no tothom estava capacitat per fer-ho.

Les festes de tradicionals de la parròquia de Canillo: moments de convivència, gresca i hospitalitat

Cal emmarcar l'origen de les festes tradicionals de la parròquia de Canillo en el marc d'una petita comunitat rural de muntanya, condicionada per una climatologia adversa durant la tardor, l'hivern i la primavera, fet que dificulta les trobades festives a l'aire lliure. De les festes se'n poden extreure una sèrie de denominadors comuns:

1. El santoral de l'església catòlica marca la major part del calendari festiu. Reis, Sant Antoni, la Candelera, Sant Josep, la Mare de Déu de Març, la Setmana Santa, Sant Miquel, el Corpus, Sant Pere, la Mare de Déu d'Agost, Sant Roc, Sant Bartomeu, Meritxell, Tots Sants, Sant Serni, Santa Llúcia, Nadal, Sant Esteve, els Sants Innocents i Sant Joan eren festes solemnes i en la majoria dels casos de guardar. Els oficis religiosos i les processons eren d'obligat compliment i moltes donen o van donar origen a la majoria de les festes majors.
2. Supervivència d'algunes festes i tradicions d'origen profà, com la crema del gener, la matança del porc, carnaval, el pas de la vacada i la fira del bestiar.

3. No hi ha festa sense ball. A més de l'assistència als oficis religiosos era obligat assistir al ball. Era l'activitat que fomentava la relació, la convivència i la comunicació entre els veïns del poble, de la parròquia i el país, fos quina fos la seva edat.
 4. La preferència per la música d'acordió. Com en la majoria de pobles dels Pirineus, els balls eren amenitzats per acordionistes procedents de l'Alt Urgell o la Cerdanya. Els balls amb orquestra no apareixen fins a la dècada dels anys 70.
 5. La festa major era i és la festa principal de cada poble. Abans s'aprofitava per ajustar molts matrimonis i convidar la família i els amics de diferents veïnats i d'altres parròquies d'Andorra a menjar i a dormir, ja que els desplaçaments es feien a peu. Eren dies de retrobament i de convivència.
 6. Reutilització o aprofitament de restes. Per confeccionar els vestits de carnaval s'aprofitaven retalls de roba vella i per encendre el gener s'aprofitava el relleu que donaven les cases.
 7. Generositat de les cases. En tradicions com la crema del gener, els encants de Sant Antoni o en la del cantar i casar del 24 de desembre les cases donaven queviures als joves per fer un berenar, un ressopó o poder celebrar els encants. La col·laboració de les cases també era molt important per sufragar les despeses de les festes majors.
 8. Els àpats. Durant les festes principals com el diumenge de Pasqua, les festes majors o el Nadal un bon dinar i/o un bon sopar no podien faltar, en els quals les mestresses de casa donaven a conèixer les seves habilitats culinàries.
 9. La solidaritat. La importància del jovent incorporat a les quadrilles, que portaven i porten tot el pes de l'organització de les festes majors i que es una de les tradicions més destacades i arrelades de la parròquia de Canillo. D'altra banda, els fidels organitzaven les processons de Setmana Santa i la participació de la família i els veïns era fonamental en els treballs derivats de la matança del porc. En definitiva, la societat civil organitzava de forma directa les festes i tradicions, i les pagava, amb la qual cosa la participació del Comú en l'organització i subvenció d'aquestes festes era poc important, a diferència del que s'esdevé avui en dia.
- Finalment vull posar de manifest el meu agraïment a la senyora Denisa Font, de cal Puigcernal, i als senyors Jaume Rossa, de cal Mangautxa; Josep Babot i Josep Torres Babot, de cal Jep; Miquel Naudí Casal, de cal Batista, i Miquel Naudí Casal, de cal Peretol, per les informacions aportades per a la realització d'aquest estudi.